

LAPSEN MIELIPITEEN SELVITTÄMINEN JA MIELEPITEEN MERKITYS TUOMIOISTUIMEN PÄÄTÖKSENTEOSSA

Lapsen kuuleminen = tilaisuuden varaaminen lapselle kertoa toiveistaan ja ajatuksistaan. Kuuleminen on lapsen oikeus.

Lapsen mielipiteen selvittäminen = viranomaisen selvittää lapsen mielipidettä (tahtoa ja toiveita) eri tarkoituksia varten. Voiko muodostua lapsen velvollisuudeksi?

Lapsen ääni on vahvistunut erilaisissa lasta koskevissa viranomaistoimissa.

YK:n lasten oikeuksien julistus 12 art. – oikeus tulla kuulluksi

Lapsella on oikeus suojeluun ja huolenpitoon.

Oikeus tulla kuulluksi ei ole ehdoton.

Esim. LSL 20.3 § : lapsi voidaan jättää kuulematta, jos kuuleminen voisi vahingoittaa lapsen terveyttä ja kehitystä.

Lapsen kuulemisen tarkoitus ja toteuttamistavat

- Vaihtelee eri viranomaisprosesseissa

Esim. lastensuojeluasiassa lapsi on asianosainen ja 12-vuotiaalla on oikeus käyttää omaa puhevaltaa. Kuuleminen = mielipiteen selvittämistä + asianosaisen oikeuden toteuttamista

Rikosasiassa, jos lapsi on uhri, kuuleminen on rikoksen selvittämistä

Huoltoriidassa lapsi ei ole asianosainen. Tavoitteena on selvittää lapsen toiveita oman tulevaisuutensa suhteen. Lasta kuullaan hänen omista tarpeistaan lähtien.

Lapsen kuuleminen huoltoasiassa

Ei pääsääntöisesti kuulla, jos vanhemmat ovat yhtä mieltä (HuoltoL 11 §)

Jos vanhemmat eri mieltä, riittävän vanhan ja kehittyneen lapsen mielipiteet ja toivomukset tulee selvittää.

Mielipiteen selvittäminen on laajempi käsite kuin pelkkä lapsen kuuleminen.

- lapsen toiveita selvitetään myös monista muista lähteistä, ennen muuta vanhemmilta

Kuka lasta kuulee?

- 1) Ensisijaisesti sosiaalitoimi
- 2) Myös tuomioistuimessa kuuleminen on mahdollista

Kuuleminen sosiaalitoimessa

- Joko sosiaalityöntekijä tai sosiaalitoimen/tuomioistuimen pyynnöstä asiantuntija (yleensä perheneuvolan psykologi)

Huom. Lapsen kuuleminen ei yleensä tarkoita lapsen psykologista tai psykiatrista tutkimista. Tutkimusten tekemisen tulisi olla poikkeuksellista ja vain perustellusta syystä.

Kuulemisen painoarvo ja kuulemistavat vaihtelevat riippuen kuulijan teoreettisesta viitekehyksestä, mutta myös koulutuksesta ja ammattitaidosta.

Kuulemisen toteuttaminen

Lapsella tulisi olla kummankin vanhemman lupa puhua vapaasti.

Ennen kuulemista lapselle tulee kertoa

- Mistä ja miksi häntä kuullaan
- Mistä vanhempien välisessä erimielisyydessä on kyse
- Lapsen ei ole pakko puhua mitään ellei hän halua
- Lapsen mielipide ei ratkaise asiaa
- Lapsen kertoma voidaan välittää tuomioistuimelle ja vanhemmille

Kuulemistapa riippuu lapsen iästä ja kehitysvaiheesta

- Pienten lasten kuuleminen lähinnä heidän tarkkailuaan ja havaintojen tekemistä
- Isompien lasten kanssa keskustellaan. Voidaan käyttää apuvälineitä (esim. erilaiset kortit, piirroksat ym.)

Muutama avainasia keskustelun sisällöstä

- Lasta ei saa koskaan panna valitsemaan vanhempiensa välillä
- Kysymykset konkreettisia, arkipäivään liittyviä
- Kieli lapsen iän ja kehitystason mukaista
- Avoimet kysymykset (kuka, milloin, miksi jne.), ei johdattelua

Myös lapsen kehon kielen viestit huomioon

Lasta tulisi tavata kummankin vanhemman seurassa ja kummankin vanhemman tuomana.

Kuuleminen tuomioistuimessa

- harvinaista, mutta kuitenkin aiempaa yleisempää
- Laki asettaa kynnyksen
 - * lapsi suostuu
 - * kuulemisesta ei ole haittaa lapselle
 - * kuuleminen on painavista syistä välttämätöntä
- tulee kyseeseen varttuneempien lasten kohdalla

LAPSEN MIELIPITEEN PAINOARVO TUOMIOISTUOMEN PÄÄTÖKSENTEOSSA

Eri lait antavat lapsen tahdolle erilaisen painoarvon.

Itsemääräämisoikeus (esim. L lapsen huollon ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanosta, isyyslaki, potilaslaki)

Myötämääräämisoikeus (esim. uskonnonvapauslaki, passilaki)

Lapsen tahto informaationa lapsen edusta (esim. huoltolaki)

Lapsen mielipiteen merkitys päätettäessä lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta

Lapsen toiveet otettava huomioon siten kuin lapsen etu edellyttää. Arvioinnissa otettava huomioon kaikki tuomioistuimella oleva oikeudenkäyntiaineisto. Kokonaisharkintaa.

Lapsen tahto ei aina ole sama kuin lapsen etu.

Huom. 12- vuotiaan mielipide ei ole ratkaiseva eli lapsi ei itse päättä.

Lapsen perusteltu mielipide eli informed consent-periaate

Jotta lapsen ilmaisema mielipide saisi merkitystä päätöksenteossa, tahdonmuodostuksen täytyy täyttää riittävät edellytykset.

1. Lapsi on asian laatuun nähden riittävän päätöskykyinen (ikä ja kypsyys)
2. Lapsi on saanut riittävästi tietoa tavalla jota hän ymmärtää.
3. Lapsi on harkinnut asiaa huolellisesti.
4. Lapsi on ilmaissut tahtonsa ilman pakkoa, taivuttelua ja manipulointia.

Riittävä päätöskyky

Lapsen ikä

- Ei yksiselitteinen käsite (biologinen, emotionaalinen, sosiaalinen, kognitiivinen ikä voivat poiketa toisistaan)
- Ikävaihe voi yleisellä tasolla antaa tietoa lapsen päätöksentekokyvystä
 - * alle 6-vuotiaat eivät yleensä kykene muodostamaan mielipidettään siten, että se voisi saada itsenäistä merkitystä
 - * esimurrosikäiset (kapinavaihe alkamassa, mustavalkoista ajattelua, moralismia)
 - * murrosikäiset (halu itsenäistyä)

Mitä vanhempi, sitä enemmän painoarvoa on mielipiteellä.

- Puuttuva elämänkokemus
- Vaikeus arvioida eri ratkaisuvaihtoehtojen merkitystä oman tulevaisuuden kannalta
- Motiivit voivat olla oman edun vastaisia

Lapsen kehitysvaihe tulisi arvioida yksilöllisesti ja ottaa nykyistä paremmin huomioon.

Lapsen riittävä informointi

- Lapsella suuri tiedon tarve

Huolellinen harkinta

- Arvioitava kussakin tapauksessa

Manipulointi

1. Tahallinen, suora lapsen mielipiteeseen vaikuttaminen (painostus, kiristäminen, uhkailu jne.)

2. Välillinen mielipiteeseen vaikuttaminen

- * valehtelu tai kertomatta jättäminen
- * toisen vanhemman mustamaalaaminen lapselle
- * ilmeet, eleet, muut sanattomat viestit
- * tapaamisten rajoittaminen ym. ym.

3. Tahaton mielipiteeseen vaikuttaminen

- * vanhemman kielteisten tunteiden heijastuminen lapseen
- * lapsi ei kykene erottamaan omia tunteitaan vanhemman tunteista

Lojaliteettiriita

Lapsen omaehtoinen reaktio vanhempien väliseen riitaan.

- perusta lapsen rakkaudessa kumpaakin vanhempaa kohtaan
- lapsi pyrkii olemaan loukkaamatta
- lapsi pyrkii olemaan tasapuolinen
- lojaliteettiristiriita näkyy erityisesti ns. tasapeliriidoissa

Lojaliteettiristiriita vaikuttaa lapsen kykyyn ja haluun tuoda esiin omia toiveitaan.

- luo epävarmuutta lapselle häntä kuultaessa
- lapsi tuntee helposti syyllisyyttä omista mielipiteistään
- lapsi saattaa asettua sen puolelle, jonka uskoo tarvitsevan häntä enemmän
- lapsi voi tukahduttaa omat tunteensa, ahdistua

Vanhemmat luovat painetta erityisesti esimurrosikäisiin (10-12 v.) lapsiin.

Muita seikkoja, jotka vaikuttavat lapsen mielipiteen painoarvoon

1. Mistä seikasta lasta kuullaan
 - tapaamisoikeus konkreettinen asia, lapsen helppo ymmärtää ja ottaa kantaa
 - huoltomuoto abstrakti, vaikea hahmottaa
 - asuminen, pitkän tähtäimen ratkaisu, lapsen voi olla vaikea punnita oman etunsa kannalta
2. Vanhempien konfliktin vaihe
 - ensiriita vai uusintariita
3. Lapsi osana sisarusparvea

Risto Karttunen: Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tre 2010.

Tuomioistuin joutuu arvioimaan, onko lapsen mielipide aito ja riippumaton.

- lasta kuuleva taho avainasemassa
- tieto välitettävä mahdollisimman autenttisesti
- lapsen mielipiteen muodostumista tulisi arvioida em. kriteereiden valossa
- kuulijan tulee tuntea lojaliteettikonflikti
- kuulijan tulee osata tunnistaa merkit manipuloinnista ja tuoda ne tuomioistuimen tietoon